

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET:

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/9/2000

PRACA ZAROBKOWA I STOSUNEK DO PIENIĘDZY MŁODZIEŻY SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ 2000

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Częstość podejmowania przez uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych pracy zarobkowej, nie tylko w czasie wakacji, utrzymuje się od kilku lat w zasadzie na tym samym poziomie. W sumie trzy czwarte ogółu badanych młodych ludzi (74%) ma już doświadczenie pracy zarobkowej. Najczęstsza jest praca podczas wakacji - podejmuje ją ponad połowa badanych uczniów, choć prawie jedna czwarta pracuje dorywczo nie tylko w czasie wakacji.

- Znacznie częściej pracują zarobkowo uczniowie szkół zawodowych (zarówno zasadniczych, jak i średnich) niż liceów ogólnokształcących. Wydaje się, że może to być związane przede wszystkim ze zwyczajami środowiskowymi. Rzadziej bowiem niż inni pracują zarobkowo ci uczniowie, których rodzice mają wyższe wykształcenie. Równocześnie właśnie oni stanowią największy odsetek młodzieży liceów ogólnokształcących. W badanej próbie natomiast bardzo słabo zaznaczyła się zależność zarobkowania młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych od sytuacji materialnej rodziny.

- Podejmowanie dorywczej pracy zarobkowej przed ukończeniem szkoły wiąże się z bardziej aktywną postawą. Wyraża się ona w tym, że młodzi ludzie nie wykluczają założenia w przyszłości własnego biznesu, deklarują mniejsze poczucie zagrożenia bezrobociem, a także w tym, że mają bardziej „aktywny” stosunek do pieniędzy. Polega on, z jednej strony, na większej skłonności do ryzyka, a z drugiej na nastawieniu raczej na pomnażanie pieniędzy niż ich wydawanie na bieżące potrzeby.

Praca zarobkowa uczącej się młodzieży jest istotnym wskaźnikiem jej zaradności życiowej. Stanowi również element przygotowania do rozpoczęcia samodzielnego życia, szczególnie na rynku pracy. W naszym badaniu¹ poświęconym uczniom ostatnich klas szkół ponadpodstawowych poruszyliśmy nie tylko tę sprawę, ale także pokrewny wątek - kwestię przedsiębiorczości i stosunku do pieniędzy.

PRACA ZAROBKOWA MŁODZIEŻY

Częstość podejmowania pracy zarobkowej, zarówno stałej, jak i dorywczej, w zasadzie nie zmieniła się od roku '92, gdy po raz pierwszy podjęliśmy badania młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych. W ciągu tych lat jedynie nieznacznie wzrósł odsetek uczniów pracujących podczas wakacji.

Tabela 1

Czy pracujesz zarobkowo?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	IV '92		IV '96		XII '98	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
w procentach						
Mam stałą pracę - pracuję regularnie	5	95	8	92	6	94
Pracuję dorywczo	22	78	23	77	24	75
Pracuję podczas wakacji	55	45	55	45	61	39
Czy pracowałeś(a)ś zarobkowo podczas ostatnich wakacji?	-	-	52	48	57	43

¹ Badanie „Młodzież '98” przeprowadziliśmy w dniach 1-13 grudnia '98 na losowej ogólnopolskiej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (N=1316). Por. także komunikaty CBOS „Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży”, czerwiec '96 oraz „Praca zarobkowa, dochody i wydatki uczącej się młodzieży”, sierpień '96.

Łącznie trzy czwarte (74%) ogółu badanych młodych ludzi z ostatnich klas szkół ponadpodstawowych ma już za sobą doświadczenie pracy zarobkowej. Interesujące jest, że w badanej zbiorowości młodzieży podejmowanie pracy zarobkowej tylko w znikomym stopniu zależy od warunków materialnych rodziny, a w dużej mierze od typu szkoły.

W końcu roku '98 wśród tych, którzy mieli stałą pracę, 81% stanowili uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Regularnie pracował zarobkowo co ósmy uczeń zawodówki (13%), podczas gdy wśród uczniów pozostałych typów szkół tylko od 1% do 3% młodzieży. Wśród uczniów pracujących dorywczo lub tylko w czasie wakacji różnice są znacznie mniejsze, jednak również relatywnie najczęściej pracuje młodzież szkół zawodowych, najrzadziej zaś ogólnokształcących. W rezultacie nigdy nie pracowało zarobkowo ponad dwie piąte absolwentów liceów ogólnokształcących z roku '99, a tylko co siódmy absolwent zasadniczej szkoły zawodowej.

Tabela 2

Czy pracujesz zarobkowo?	Typ szkoły			
	liceum ogólnokształcące	technikum	liceum zawodowe	zasadnicza szkoła zawodowa
	odsetki odpowiedzi twierdzących			
Mam stałą pracę - pracuję regularnie	2	1	3	13
Pracuję dorywczo	14	29	21	30
Pracuję podczas wakacji	47	66	61	70
Pracowałem(a)m podczas ostatnich wakacji	41	62	54	67
Nigdy nie pracowałem(a)m zarobkowo	43	21	28	14

Przyczyny tak dużych różnic w częstości podejmowania pracy zarobkowej między licealistami a uczniami pozostałych typów szkół ponadpodstawowych w znacznej mierze wynikają ze zróżnicowań środowiskowych. Podejmowanie pracy przez uczniów szkół ponadpodstawowych w pewnym stopniu zależy bowiem od środowiska rodzinnego. Stosunkowo rzadziej niż inni pracują zarobkowo dzieci z rodzin inteligenckich. Nigdy nie pracowało zarobkowo ponad dwie piąte uczniów, których ojcowie zaliczają się do kadry

kierowniczej lub inteligencji (42%), nieco ponad jedna trzecia uczniów, których matki (38%) lub ojcowie (34%) mają wyższe wykształcenie. (Przypomnijmy, że średnio w całej badanej populacji nigdy nie pracowało zarobkowo 26% ankietowanych.) Z kolei wiadomo, że ci, których rodzice mają wyższe wykształcenie uczęszczają przede wszystkim do liceów ogólnokształcących, natomiast rzadko trafiają do średnich lub zasadniczych szkół zawodowych. W badanej próbie blisko trzy czwarte (72%) uczniów, których co najmniej jedno z rodziców ma wyższe wykształcenie, uczęszczało do liceum ogólnokształcącego, a tylko niewielkie odsetki do średnich i zasadniczych szkół zawodowych (odpowiednio 15% i 13%). Równocześnie ta właśnie młodzież stanowi największą grupę uczniów w liceach ogólnokształcących, podczas gdy w szkołach zawodowych, zarówno zasadniczych, jak i średnich - niewielki odsetek².

Z kolei wśród uczniów, którzy warunki materialne swojej rodziny oceniają źle, jedna piąta nigdy nie pracowała zarobkowo, wśród określających je jako średnie lub dobre - mniej więcej jedna czwarta. Są to więc różnice znacznie mniejsze niż te, które wynikają z zależności między zarobkowaniem młodzieży a typami szkół.

Tabela 3

Czy pracujesz zarobkowo?	Ocena warunków materialnych rodziny		
	źle	średnie	dobrze
	odsetki odpowiedzi twierdzących		
Mam stałą pracę - pracuję regularnie	4	6	6
Pracuję dorywczo	22	25	24
Pracuję podczas wakacji	61	63	58
Pracowałem(a)m zarobkowo podczas ostatnich wakacji	64	59	53
Nigdy nie pracowałem(a)m zarobkowo	21	27	26

Równocześnie dużym różnicom środowiskowym, jakie odróżniają młodzież liceów ogólnokształcących od młodzieży szkół zawodowych, zarówno średnich, jak i zasadniczych,

² W badanej próbie wśród uczniów liceów ogólnokształcących 40% stanowiły dzieci, których co najmniej jedno z rodziców miało wyższe wykształcenie, w średnich szkołach zawodowych zaś było ich 9%, a w zasadniczych - 6%. Por. komunikat CBOS „Młodzież o demokracji”, listopad '99.

towarzyszą znacznie mniejsze (i inaczej przebiegające) różnice w samoocenie sytuacji materialnej. Odsetek uczniów określających warunki materialne swojej rodziny jako złe, jest mniej więcej taki sam w liceach ogólnokształcących, technikach i liceach zawodowych, natomiast dwukrotnie większy w szkołach zasadniczych. Z drugiej jednak strony odsetek uczniów dobrze oceniających warunki życia swoich rodzin jest mniej więcej taki sam we wszystkich typach szkół zawodowych, a tylko nieznacznie wyższy w liceach ogólnokształcących.

Tabela 4

Typ szkoły	Ocena warunków materialnych rodziny		
	złe	średnie	dobrze
	w procentach		
Liceum ogólnokształcące	9	45	46
Technikum	10	50	40
Liceum zawodowe	11	52	37
Zasadnicza szkoła zawodowa	21	38	41

Sytuacja materialna rodzin uczniów tylko w niewielkim stopniu może tłumaczyć duże różnice między częstością podejmowania pracy zarobkowej przez młodzież liceów ogólnokształcących, z jednej strony, a szkół zawodowych z drugiej. Decydującą rolę odgrywają tu czynniki środowiskowe - pochodzenie społeczne uczniów tych szkół.

Jakie doświadczenia z pracy zarobkowej wynieśli młodzi ludzie, którzy kiedykolwiek pracowali zarobkowo? Ponad trzy czwarte (78%) spośród nich³ uważa, że nauczyli się sporo nowych rzeczy. Blisko połowa (48%) jest zadowolona z uzyskanych zarobków („sporo zarobiłem”). Równocześnie jednak 11% młodzieży z tej grupy twierdzi, że nie warto podejmować pracy zarobkowej, a 13% młodych ludzi ma poczucie, że pracodawca ich wykorzystał bądź wręcz oszukał.

Doświadczenia uczniów poszczególnych typów szkół są zróżnicowane.

³ Odsetki obliczone w stosunku do tych, którzy kiedykolwiek pracowali zarobkowo (N=972).

Tabela 5

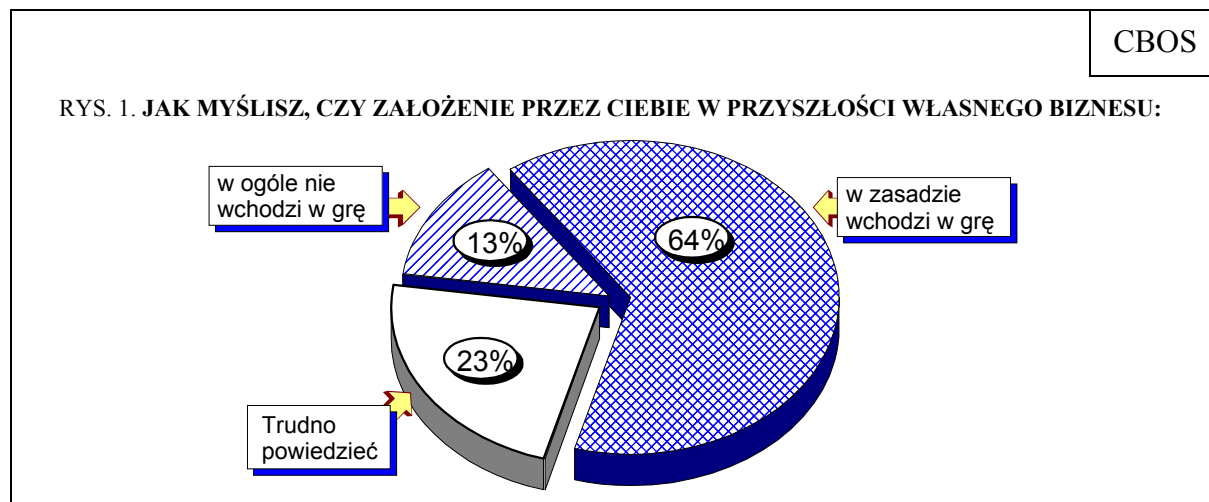
Jakie są Twoje doświadczenia z pracy zarobkowej?	Typ szkoły			
	liceum ogólnokształcące (N=238)	technikum (N=246)	liceum zawodowe (N=53)	zasadnicza szkoła zawodowa (N=425)
	odsetki odpowiedzi twierdzących			
Nauczyłem(a)m się sporo nowych rzeczy	64	85	74	82
Sporo zarobiłem(a)m	37	55	38	51
Zostałem(a)m oszukany(a), wykorzystany(a) przez pracodawcę	7	18	9	13
Doszedłem (doszłam) do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej	8	8	8	14

Poczucie, że podejmowana w trakcie nauki szkolnej praca zarobkowa rozwinięła posiadane umiejętności, jest najczęstsze wśród uczniów techników i zasadniczych szkół zawodowych, rzadsze wśród uczniów liceów, szczególnie ogólnokształcących. Wynika to zapewne stąd, że praca, jaką podejmują uczniowie techników i zasadniczych szkół zawodowych, częściej ma związek z kierunkiem ich kształcenia zawodowego, może również w pewnym sensie stanowić dodatkową praktykę zawodową. Równocześnie zaś są oni przynajmniej częściowo przygotowani do wykonywania prac „fachowych” i prawdopodobnie dorabiają sobie podejmując takie prace. Natomiast w przypadku licealistów okoliczności takie nie zachodzą, w związku z tym być może częściej wykonują oni najprostsze prace, które nie pozwalają na zdobycie jakichkolwiek konkretnych umiejętności, z drugiej zaś strony - jeśli nawet zdobędą takie umiejętności, to mają świadomość, że nie są one związane z ich przyszłą pracą zawodową.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, STOSUNEK DO PIENIĘDZY

Czy uczniowie kończący szkoły ponadpodstawowe odznaczają się przedsiębiorczością, cechą tak przydatną w życiu, szczególnie w warunkach gospodarki rynkowej? W omawianym badaniu zadaliśmy trzy pytania wiążące się z tą problematyką.

Zapytaliśmy badanych wprost, czy myśląc o przyszłości biorą pod uwagę prowadzenie samodzielnej działalności gospodarczej, własnego biznesu. Pozostałe dwa pytania dotyczyły stosunku do pieniędzy.

Tylko mniej więcej co ósmy badany młody człowiek (13%) kategorycznie wyklucza możliwość podjęcia w przyszłości samodzielnej działalności na polu biznesu. Kim są ci, którzy absolutnie „nie widzą się” w takiej roli?

Deklarację taką trzykrotnie częściej składają dziewczęta niż chłopcy, niemal dwukrotnie częściej uczniowie zasadniczych szkół zawodowych niż pozostałych typów szkół. Można też wskazać czynniki związane z położeniem społecznym. Przede wszystkim jest to środowisko rodzinne. Wyróżniają się tu uczniowie, których rodzice mają jedynie podstawowe wykształcenie. Wśród nich ponad jedna czwarta wskazuje, że założenie w przyszłości własnego biznesu *w ogóle nie wchodzi w grę*. Liczba takich deklaracji zdecydowanie maleje wśród uczniów, których rodzice mają wykształcenie średnie, równocześnie wzrasta zaś odsetek deklaracji przeciwnych. Warto dodać, że niemal wszystkie dzieci prywatnych przedsiębiorców dopuszczają w przyszłości możliwość prowadzenia samodzielnego biznesu.

Nieco inaczej deklaracje w tej sprawie różnicuje sytuacja materialna rodziny. Badani uczniowie tym częściej nie wykluczają możliwości podjęcia w przyszłości samodzielnej działalności na polu biznesu, im lepiej oceniają obecną sytuację materialną swojej rodziny.

Natomiast sytuacja ta nie wpływa na częstość wskazań, że własny biznes w ogóle nie wchodzi w grę, ponieważ dzieci z biedniejszych rodzin częściej powstrzymują się od zajęcia stanowiska w tej sprawie.

Odpowiedzi na pytanie, czy uczeń ostatniej klasy szkoły ponadpodstawowej „widzi się” w przyszłości w biznesie, są oczywiście bardzo luźnymi deklaracjami, niemniej pewne dane wskazują, że przynajmniej część młodych ludzi składających takie deklaracje wyróżnia się już teraz większą zaradnością życiową, większą przedsiębiorczością. Przejawia się ona w poszukiwaniu już w czasie nauki szkolnej okazji do samodzielnego zarabiania pieniędzy. Stała praca zarobkowa w czasie nauki w szkole jest nieczęstym zjawiskiem, z kolei praca w czasie wakacji - dość powszechnym. Natomiast okazało się, że wykonywanie w trakcie nauki szkolnej prac dorywczych w sposób statystycznie istotny różnicuje ogólną postawę wyrażającą się w tym, czy założenie w przyszłości własnego biznesu jest czymś przekraczającym wyobraźnię młodego człowieka czy też nie. Ci bowiem, którzy twierdzą, iż prowadzenie w przyszłości samodzielnej działalności *w zasadzie wchodzi w grę*, dwukrotnie częściej niż osoby z góry wykluczające taką możliwość deklarują, że pracują dorywczo.

Tabela 6

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu :	Czy pracujesz dorywczo?	
	Tak	Nie
	w procentach	
- w ogóle nie wchodzi w grę	13	86
- w zasadzie wchodzi w grę	27	73
Trudno powiedzieć	22	78

V Cramera=0,100

Równocześnie ci, którzy w ogóle nie biorą pod uwagę założenia w przyszłości własnego biznesu, w większym stopniu obawiają się, że po ukończeniu szkoły nie znajdą pracy.

Tabela 7

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu :	Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	
	Tak	Nie
	w procentach	
- w ogóle nie wchodzi w grę	55	45
- w zasadzie wchodzi w grę	44	56
Trudno powiedzieć	50	50

V Cramera=0,147

Jeśli za wskaźnik aktywności, przedsiębiorczości uznamy niewykluczanie z góry możliwości prowadzenia w przyszłości własnego biznesu, to warto zwrócić uwagę na związek takiej postawy z pewnymi elementami postrzegania zarówno świata zewnętrznego, jak i siebie samego.

Aktywna postawa sprzyja dostrzeganiu przez obecne młode pokolenie wielkiej życiowej szansy - przekonaniu, że ma ono perspektywy na życie lepsze, niż mieli ich rodzice. Z postawą bierną natomiast częściej wiąże się autodefinicja „straconego pokolenia”, co równocześnie może być usprawiedliwieniem własnej bierności.

Tabela 8

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:	Które z podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?		
	Jesteśmy pokoleniem, przed którym stoi szansa na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice	Jesteśmy kolejnym „straconym pokoleniem”	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- w ogóle nie wchodzi w grę	53	15	32
- w zasadzie wchodzi w grę	77	8	15
Trudno powiedzieć	59	9	32

V Cramera=0,164

Jak można było się spodziewać, bierna postawa wiąże się z niską samooceną, przekonaniem, że jest się pechowcem, któremu w życiu częściej się nie udaje, niż udaje.

Tabela 9

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu :	Jak myślisz, czy w życiu częściej Ci się udaje, czy nie udaje?		
	Częściej mi się udaje	Częściej mi się nie udaje	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- w ogóle nie wchodzi w grę	54	44	2
- w zasadzie wchodzi w grę	79	21	0
Trudno powiedzieć	74	25	1

V Cramera=0,140

Podobnie jest z przeświadczeniem o sukcesie w życiu. Wśród tych, którzy nie wykluczają założenia w przyszłości własnego biznesu, a więc reprezentują postawę aktywną, częściej niż wśród osób biernych występuje przekonanie, że sukces w życiu zależy przede wszystkim od nich samych, a nie od czynników zewnętrznych. Dla „biernych” natomiast wyrażanie opinii, że sukces w życiu zależy przede wszystkim od czynników, na które nie mają wpływu, może być też rodzajem samousprawiedliwiania własnej bierności.

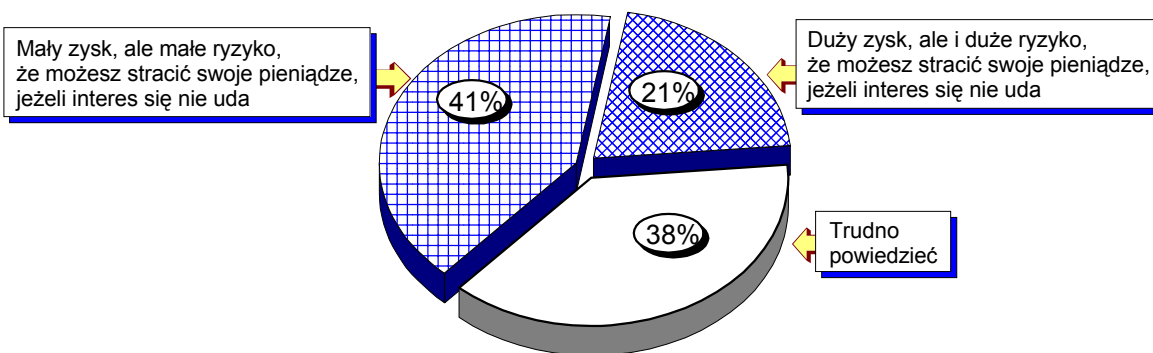
Tabela 10

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu :	Które z podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?		
	Sukces w życiu zależy przede wszystkim od czynników, na które nie mam wpływu	Sukces w życiu zależy przede wszystkim ode mnie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- w ogóle nie wchodzi w grę	19	57	24
- w zasadzie wchodzi w grę	11	83	6
Trudno powiedzieć	17	61	22

V Cramera=0,199

Kolejne pytanie dotyczyło gotowości do podejmowania ryzyka, niezbędnego przy prowadzeniu samodzielnej działalności.

RYS. 2. GDYBYŚ CHCIAŁ(A) WYŁOŻYĆ SWOJE PIENIĄDZE NA JAKIŚ INTERES, TO JAKIE WARUNKI CHĘTNIEJ BYŚ PRZYJĄŁ(ĘŁA)?

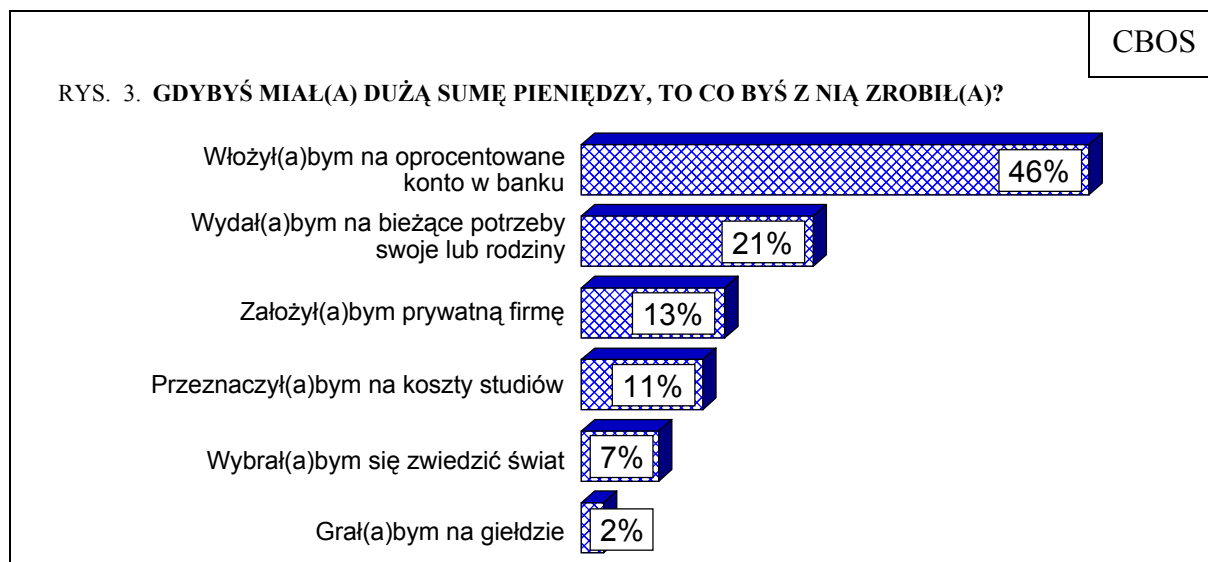
Młodzi ludzie przejawiają raczej umiarkowaną skłonność do ryzyka. Oczywiście wśród tych, którzy nie wykluczają w przyszłości podjęcia działalności w biznesie, jest ona znacznie większa, ale i w tej grupie również przeważa umiar.

Tabela 11

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu :	Gdybyś chciał(a) wyłożyć swoje pieniądze na jakiś interes, to jakie warunki chętniej byś przyjął(ęła)?		
	Mały zysk, małe ryzyko	Duży zysk, ale i duże ryzyko	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- w ogóle nie wchodzi w grę	50	7	43
- w zasadzie wchodzi w grę	43	28	29
Trudno powiedzieć	29	11	60

V Cramera=0,232

Co młodzi ludzie zrobiliby z dużą sumą pieniędzy, gdyby mieli taką do dyspozycji? Odpowiedzi badanych, którzy mieli do wyboru sześć możliwości, świadczą o trzeźwym spojrzeniu na sprawę. Zdecydowanie najczęściej bowiem młodzież wskazywała lokatę bankową, najrzadziej - grę na giełdzie i podróż po świecie.

W trzech przypadkach wybory młodych ludzi zależą od sytuacji materialnej rodziny. Uczniowie z rodzin znajdujących się w złej sytuacji materialnej częściej niż pozostali wydaliby te pieniądze na bieżące potrzeby. Na koszty studiów nieco częściej od innych przeznacziliby je ci, którzy oceniają swoją sytuację materialną jako „średnią”. Prawdopodobnie uczniowie z rodzin najuboższych w ogóle rzadziej myślą o studiach, a z rodzin dobrze sytuowanych spodziewają się, że będą studiować na koszt rodziny. Natomiast zwiedzać świat wybraliby się przede wszystkim uczniowie z rodzin będących w dobrej sytuacji materialnej, ale i wśród nich deklarację taką składa tylko mniej więcej co ósmy młody człowiek.

Chłopcy wyraźnie częściej niż dziewczęta chcieliby te pieniądze pomnożyć - częściej wybierali lokatę bankową lub założenie własnej firmy. Dziewczęta natomiast częściej od chłopców wskazywały na bieżące potrzeby własne lub rodziny, ale także na koszty studiów. Warto też zwrócić uwagę, że o przeznaczeniu dużej sumy pieniędzy na koszty studiów, najrzadziej mówią uczniowie zamieszkali w wielkich miastach i na wsi. Ci pierwsi na ogół mają możliwość studiowania w rodzinnym mieście, co znacznie obniża koszty, ci drudzy natomiast zapewne w ogóle rzadziej myślą o studiach. Równocześnie zależność ta pokazuje pośrednio, że koszty studiów stanowią szczególnie poważny problem dla młodzieży z miast małych i średniej wielkości.

Jak można było przypuszczać, niektóre pomysły na zagospodarowanie dużej sumy pieniędzy są wyraźnie zależne od aktywnej bądź biernej postawy, jaką przejawia młody człowiek.

Tabela 12

Gdybyś miał(a) dużą sumę pieniędzy, to co byś z nią zrobił(a)?	Czy założenie w przyszłości własnego biznesu:		
	w ogóle nie wchodzi w grę	w zasadzie wchodzi w grę	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Włożył(a)bym na oprocentowane konto w banku	32	47	49
Wydał(a)bym na bieżące potrzeby swoje lub rodziny	42	15	25
Założył(a)bym prywatną firmę	2	17	5
Przeznaczył(a)bym na koszty studiów	13	11	10
Grał(a)bym na giełdzie	0	2	2
Wybrał(a)bym się zwiedzić świat	6	7	8
Trudno powiedzieć	5	0	1

V Cramera=0,239

Młodzi ludzie, którzy wykluczają prowadzenie w przyszłości samodzielnej działalności o charakterze biznesowym, najczęściej deklarują, że większą sumę pieniędzy wydaliby przede wszystkim na bieżące potrzeby swoje lub rodziny, nieco rzadziej - że włożyliby ją na oprocentowane konto w banku. Natomiast ci, którzy twierdzą, że nie wykluczają założenia w przyszłości własnego biznesu, przede wszystkim mówią o lokacie bankowej, znacznie rzadziej zaś o wydaniu pieniędzy na bieżące potrzeby. Interesujące, że uczniowie, którzy powstrzymali się od wyrażenia opinii, czy „widzą się” w biznesie czy też nie, są pod tym względem bardziej podobni do grupy aktywnych niż biernych - zdecydowanie rzadziej mówią o wydaniu pieniędzy na bieżące potrzeby.

Znaczna część młodzieży jeszcze przed ukończeniem szkół ponadpodstawowych zdobywa pierwsze doświadczenia w pracy zarobkowej. Dotyczy to jednak przede wszystkim uczniów szkół zawodowych, szczególnie zasadniczych, spośród których tylko co siódmy nie pracował jeszcze zarobkowo. Równocześnie ponad dwie piąte uczniów liceów ogólnokształcących nie miało takich doświadczeń.

Młodzi ludzie przed ukończeniem szkoły pracują przede wszystkim podczas wakacji, choć nie brak i takich, którzy zarobkują dorywczo także w czasie roku szkolnego. Stanowią oni blisko jedną trzecią młodzieży z techników i szkół zawodowych, jedną piątą z liceów zawodowych i jedną siódmą z liceów ogólnokształcących.

Podjęcie przez młodzież szkolną pracy zarobkowej w niewielkim stopniu związane jest z sytuacją materialną rodziny, a w każdym razie z oceną tej sytuacji przez młodych. Decydującą rolę wydają się tu odgrywać względy środowiskowe. Zwyczaj zarabiania pieniędzy przez uczącą się młodzież jest jeszcze stosunkowo słabo rozpowszechniony wśród inteligencji. Wskazywałaby na to zaobserwowana zależność między podjęciem pracy przez uczniów a wykształceniem ich rodziców. Uczniowie, których rodzice mają wyższe wykształcenie, pracują zarobkowo wyraźnie rzadziej niż pozostali.

Podjęcie dorywczej pracy zarobkowej przed ukończeniem szkoły wiąże się z postawą ogólnie bardziej aktywną. Wyraża się ona w tym, że młodzi ludzie nie wykluczają prowadzenia w przyszłości samodzielnej działalności typu biznesowego, deklarują mniejsze poczucie zagrożenia bezrobociem, a także w tym, że mają bardziej „aktywny” stosunek do pieniędzy. Polega on, z jednej strony, na większej skłonności do ryzyka, a z drugiej - na nastawieniu raczej na pomnażanie pieniędzy niż na ich wydawanie na bieżące potrzeby.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI

A N E K S

Tabela 1. Czy masz stałą pracę, pracujesz zarobkowo?
(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	6	94	1316
Płeć			
Mężczyźni	8	92	649
Kobiety	4	96	667
Typ szkoły			
Liceum ogólnokształcące	2	98	420
Technikum	1	99	320
Liceum zawodowe	3	97	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	13	87	503
Miejsce zamieszkania			
Wieś	6	94	487
Miasto do 20 tys.	8	92	213
od 21 do 100 tys.	6	94	290
101-500 tys.	5	94	150
501 tys.i więcej mieszk.	4	95	174
Ocena mater. warunków rodziny			
Złe	4	96	180
Średnie	6	93	575
Dobre	6	94	550
Wykształcenie matki			
Podstawowe	8	91	264
Zasadnicze zawodowe	8	92	317
Średnie	3	97	361
Pomaturalne	5	95	191
Wyższe	1	99	156
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	7	92	224
Zasadnicze zawodowe	6	93	465
Średnie	5	95	313
Pomaturalne	4	96	110
Wyższe	1	99	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący			
Kadra kier., inteligencja	0	100	88
Prac.umysł.niż.szczebła	9	91	79
Pracownicy fiz.- umysł.	7	93	73
Robotnicy wykwalifikowani	5	95	345
Robotnicy niewykwalifik.	10	90	66
Rolnicy	4	96	106
Prywatni przedsiębiorcy	6	94	125
Renciści i emeryci	8	91	180
Bezrobotni	4	96	47
Inni	5	95	57
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	1	99	93
Raz w tygodniu	7	93	660
Kilka razy w miesiącu	5	95	148
Kilka razy w roku	8	92	234
W ogóle nie uczestniczy	3	96	177
Zainteresowanie polityką			
Duże	8	92	150
Średnie	4	96	573
Nikłe lub żadne	7	92	591
Za jakiego ucznia się uważasz?			
Dwójkowego lub trójkowego	6	93	566
Czwórkowego	6	94	640
Piątkowego lub szóstkowego	5	95	107
Poglądy polityczne			
Lewicowe	4	96	193
Centrowe	9	91	118
Prawicowe	5	95	233
Trudno powiedzieć	6	93	773

Tabela 2. Czy pracujesz dorywczo?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	24	75	1316
Płeć			
Mężczyźni	31	69	649
Kobiety	18	82	667
Typ szkoły			
Liceum ogólnokształcące	14	86	420
Technikum	29	71	320
Liceum zawodowe	21	79	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	30	69	503
Miejsce zamieszkania			
Wieś	26	74	487
Miasto do 20 tys.	23	77	213
od 21 do 100 tys.	20	80	290
101-500 tys.	33	67	150
501 tys.i więcej mieszk.	21	77	174
Ocena mater. warunków rodziny			
Złe	22	78	180
Średnie	25	75	575
Dobre	24	75	550
Wykształcenie matki			
Podstawowe	23	76	264
Zasadnicze zawodowe	31	68	317
Średnie	23	77	361
Pomaturalne	21	79	191
Wyższe	21	79	156
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	20	80	224
Zasadnicze zawodowe	31	69	465
Średnie	19	81	313
Pomaturalne	28	72	110
Wyższe	20	80	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący			
Kadra kier., inteligencja	11	89	88
Prac.umysł.niż.szczebła	24	76	79
Pracownicy fiz.- umysł.	25	75	73
Robotnicy wykwalifikowani	29	70	345
Robotnicy niewykwalifik.	16	84	66
Rolnicy	25	75	106
Prywatni przedsiębiorcy	15	85	125
Renciści i emeryci	24	75	180
Bezrobotni	41	58	47
Inni	23	77	57
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	21	79	93
Raz w tygodniu	20	80	660
Kilka razy w miesiącu	27	73	148
Kilka razy w roku	36	64	234
W ogóle nie uczestniczy	23	76	177
Zainteresowanie polityką			
Duże	25	75	150
Średnie	25	75	573
Nikie lub żadne	23	76	591
Za jakiego ucznia się uważasz?			
Dwójkowego lub trójkowego	27	72	566
Czwórkowego	24	76	640
Piątkowego lub szóstkowego	11	89	107
Poglądy polityczne			
Lewicowe	29	71	193
Centrowe	30	70	118
Prawicowe	25	74	233
Trudno powiedzieć	22	78	773

Tabela 3. Czy pracujesz podczas wakacji?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	61	39	1316
Płeć			
Mężczyźni	70	30	649
Kobiety	52	48	667
Typ szkoły			
Liceum ogólnokształcące	47	53	420
Technikum	66	34	320
Liceum zawodowe	61	39	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	70	30	503
Miejsce zamieszkania			
Wieś	64	36	487
Miasto do 20 tys.	57	43	213
od 21 do 100 tys.	58	42	290
101-500 tys.	57	42	150
501 tys.i więcej mieszk.	64	34	174
Ocena mater. warunków rodziny			
Złe	61	39	180
Średnie	63	36	575
Dobre	58	42	550
Wykształcenie matki			
Podstawowe	61	39	264
Zasadnicze zawodowe	66	33	317
Średnie	59	41	361
Pomaturalne	65	35	191
Wyższe	51	49	156
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	65	34	224
Zasadnicze zawodowe	64	35	465
Średnie	60	40	313
Pomaturalne	58	42	110
Wyższe	53	47	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący			
Kadra kier., inteligencja	50	50	88
Prac.umysł.niż.szczebła	64	36	79
Pracownicy fiz.- umysł.	63	37	73
Robotnicy wykwalifikowani	60	40	345
Robotnicy niewykwalifik.	74	26	66
Rolnicy	65	35	106
Prywatni przedsiębiorcy	51	49	125
Renciści i emeryci	60	38	180
Bezrobotni	77	23	47
Inni	65	35	57
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	59	41	93
Raz w tygodniu	58	42	660
Kilka razy w miesiącu	68	32	148
Kilka razy w roku	63	37	234
W ogóle nie uczestniczy	63	36	177
Zainteresowanie polityką			
Duże	59	41	150
Średnie	61	39	573
Nikie lub żadne	61	38	591
Za jakiego ucznia się uważasz?			
Dwójkowego lub trójkowego	64	35	566
Czwórkowego	59	41	640
Piątkowego lub szóstkowego	51	49	107
Poglądy polityczne			
Lewicowe	49	51	193
Centrowe	62	38	118
Prawicowe	61	39	233
Trudno powiedzieć	64	36	773

Tabela 4. Czy pracowałeś zarobkowo podczas ostatnich wakacji?
(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	57	43	1316
Płeć			
Mężczyźni	67	33	649
Kobiety	47	53	667
Typ szkoły			
Liceum ogólnokształcące	41	59	420
Technikum	62	38	320
Liceum zawodowe	54	46	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	67	33	502
Miejsce zamieszkania			
Wieś	63	37	486
Miasto do 20 tys.	56	44	213
od 21 do 100 tys.	56	44	290
101-500 tys.	45	55	150
501 tys.i więcej mieszk.	54	46	174
Ocena mater. warunków rodziny			
Złe	64	36	180
Średnie	59	41	575
Dobre	53	47	549
Wykształcenie matki			
Podstawowe	55	45	264
Zasadnicze zawodowe	65	35	316
Średnie	59	41	361
Pomaturalne	54	46	121
Wyższe	43	57	156
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	61	39	224
Zasadnicze zawodowe	63	37	465
Średnie	53	47	313
Pomaturalne	55	45	110
Wyższe	44	56	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący			
Kadra kier., inteligencja	37	63	88
Prac. umysł. niż. szczebla	62	38	79
Pracownicy fiz. - umysł.	59	41	73
Robotnicy wykwalifikowani	58	42	345
Robotnicy niewykwalifik.	61	39	66
Rolnicy	63	37	106
Prywatni przedsiębiorcy	43	57	125
Renciści i emeryci	61	39	180
Bezrobotni	66	34	47
Inni	56	44	57
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	50	50	93
Raz w tygodniu	55	45	660
Kilka razy w miesiącu	69	31	148
Kilka razy w roku	57	43	234
W ogóle nie uczestniczy	58	42	177
Zainteresowanie polityką			
Duże	63	37	150
Średnie	52	48	573
Nikłe lub żadne	60	40	591
Za jakiego ucznia się uważasz?			
Dwójkowego lub trójkowego	61	39	566
Czwórkowego	55	45	640
Piątkowego lub szóstkowego	45	55	107
Poglądy polityczne			
Lewicowe	54	46	193
Centrowe	62	38	118
Prawicowe	53	47	233
Trudno powiedzieć	58	42	772

Tabela 5. Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu: 1 - w ogóle nie wchodzi w grę; 2 - w zasadzie wchodzi w grę

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	13	64	23	1316
Płeć				
Mężczyźni	7	69	24	649
Kobiety	20	59	22	667
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	12	70	18	420
Technikum	7	73	20	320
Liceum zawodowe	10	63	28	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	19	54	28	503
Miejsce zamieszkania				
Wieś	20	50	30	487
Miasto do 20 tys.	11	71	19	213
od 21 do 100 tys.	6	76	18	290
101-500 tys.	12	67	21	150
501 tys.i więcej mieszk.	11	72	16	174
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	15	54	31	180
Średnie	15	62	23	575
Dobre	10	70	20	550
Wykształcenie matki				
Podstawowe	28	49	23	264
Zasadnicze zawodowe	14	57	29	317
Średnie	6	74	21	361
Pomaturalne	11	72	18	191
Wyższe	4	81	15	156
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	26	51	23	224
Zasadnicze zawodowe	14	59	27	465
Średnie	7	74	19	313
Pomaturalne	7	72	21	110
Wyższe	8	78	14	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	10	72	17	88
Prac.umysł.niż.szczebła	8	68	24	79
Pracownicy fiz.- umysł.	17	57	25	73
Robotnicy wykwalifikowani	12	66	22	345
Robotnicy niewykwalifik.	21	47	32	66
Rolnicy	16	51	33	106
Prywatni przedsiębiorcy	0	94	5	125
Renciści i emeryci	16	63	21	180
Bezrobotni	11	49	40	47
Inni	17	68	14	57
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	24	46	30	93
Raz w tygodniu	13	63	25	660
Kilka razy w miesiącu	12	62	27	148
Kilka razy w roku	8	74	19	234
W ogóle nie uczestniczy	18	68	14	177
Zainteresowanie polityką				
Duże	8	74	18	150
Średnie	10	68	21	573
Nikłe lub żadne	18	57	25	591
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	15	59	26	566
Czwórkowego	11	68	21	640
Piątkowego lub szóstkowego	17	65	18	107
Poglądy polityczne				
Lewicowe	11	72	18	193
Centrowe	7	77	16	118
Prawicowe	9	71	20	233
Trudno powiedzieć	16	58	26	773

Tabela 6. Gdybyś miał(a) dużą sumę pieniędzy, to co byś z nią zrobił(a)? 1 - Włożył(a)byś na oprocentowane konto w banku; 2 - Wydał(a)byś na bieżące potrzeby swoje lub rodziny; 3 - Założył(a)byś prywatną firmę; grał(a)byś na giełdzie; 4 - Przeznaczył(a)byś na koszty studiów; 5 - Wybrał(a)byś się zwiedzić świat

	(%)					
	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	46	21	15	11	7	1304
Płeć						
Mężczyźni	52	17	19	6	5	646
Kobiety	39	25	10	16	9	658
Typ szkoły						
Liceum ogólnokształcące	48	10	12	22	9	420
Technikum	33	22	24	11	10	320
Liceum zawodowe	48	17	11	17	7	72
Zasadnicza szkoła zawodowa	52	30	12	1	4	492
Miejsce zamieszkania						
Wieś	41	33	12	7	8	477
Miasto do 20 tys.	50	15	12	15	7	212
od 21 do 100 tys.	50	15	14	16	5	290
101-500 tys.	35	12	26	18	10	150
501 tys. i więcej mieszk.	58	13	17	4	8	172
Ocena mater. warunków rodziny						
Złe	46	32	13	7	2	175
Średnie	44	20	16	15	5	574
Dobre	48	18	14	9	12	543
Wykształcenie matki						
Podstawowe	35	34	14	14	3	254
Zasadnicze zawodowe	48	27	13	8	5	315
Średnie	52	14	13	11	10	360
Pomaturalne	43	12	17	18	10	191
Wyższe	48	12	22	7	11	156
Wykształcenie ojca						
Podstawowe	38	34	12	13	4	215
Zasadnicze zawodowe	48	23	13	10	7	463
Średnie	48	16	15	14	8	313
Pomaturalne	54	13	18	8	8	110
Wyższe	42	14	21	11	13	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący						
Kadra kier., inteligencja	42	12	21	10	15	88
Prac. umysł. niż. szczebla	62	10	8	13	6	79
Pracownicy fiz.- umysł.	50	17	17	10	7	73
Robotnicy wykwalifikowani	46	25	13	11	5	345
Robotnicy niewykwalifik.	45	27	6	6	16	66
Rolnicy	45	30	15	7	2	106
Prywatni przedsiębiorcy	46	12	27	11	5	124
Rencistów i emeryci	45	23	13	14	5	171
Bezrobotni	68	19	6	4	4	47
Inni	48	16	20	9	7	57
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	45	30	9	12	4	93
Raz w tygodniu	47	19	11	15	8	649
Kilka razy w miesiącu	44	29	14	8	5	147
Kilka razy w roku	44	22	22	6	6	233
W ogóle nie uczestniczy	49	16	20	5	10	176
Zainteresowanie polityką						
Duże	51	12	17	13	6	150
Średnie	49	18	15	14	4	573
Nikie lub żadne	41	26	14	8	11	579
Za jakiego ucznia się uważasz?						
Dwójkowego lub trójkowego	50	23	16	5	7	557
Czwórkowego	44	22	14	13	7	637
Piątkowego lub szóstkowego	33	9	11	35	13	107
Poglądy polityczne						
Lewicowe	51	14	8	16	11	192
Centrowe	58	17	11	10	4	118
Prawicowe	44	10	22	16	8	233
Trudno powiedzieć	43	27	14	9	7	761